

Ο ΜΑΚΗΣ ΠΡΟΒΑΤΑΣ ΜΙΛΑΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ ΔΥΟ ΞΕΧΩΡΙΣΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ο Μάκης Προβατάς είναι ένας από τους μετρημένους δημοσιογράφους που προβάλλουν συνειδητά αυτό που λέμε ορθολογισμός: τις αξίες του διαφωτισμού, την ανάγκη της μόρφωσης, την κοινή λογική, το ρεαλισμό, τον ευρωπαϊσμό – και, ταυτόχρονα, τη ρεαλιστική ουτοπία, τις δυνατότητες βελτίωσης των πραγμάτων, τον αγώνα στο σήμερα για το αύριο, πάντα χωρίς κραυγές και ποτέ λαϊκίστικα. Τον τελευταίο καιρό –χωρίς να αφήσει πίσω το ραδιόφωνο (πλέον στο ATHENS VOICE RADIO), τον έντυπο και ιντερνετικό λόγο– ασχολήθηκε με τη συν-συγγραφή δύο βιβλίων: το πρώτο έχει «πρωταγωνιστή» τον αστροφυσικό κ. Δημήτρη Νανόπουλο και το δεύτερο την ιστορικό κ. Μαρία Ευθυμίου. Αμφότερα αποτελούν υβρίδιο μεταξύ βιογραφίας, συζήτησης, δημοσιογραφίας, δοκιμίου ακόμα και –γιατί όχι;– λογοτεχνίας, κυκλοφορούν από τις εκδόσεις Πατάκη και σημειώνουν επανειλημμένες εκδόσεις.

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΥΣΣΑ
Φωτό: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Πώς ξεκίνησε, Μάκη, η ιδέα του πρώτου βιβλίου; Η ιδέα και η πρόταση ήταν του κυρίου Νανόπουλου. Η ιστορία για το πώς αποφασίστηκε να γραφτεί αυτό το βιβλίο είναι ιδιαίτερη και παράξενη και συνδέεται με μια ιστορική στιγμή της επιστήμης: την ανακάλυψη του μποζονίου Higgs. Με τον καθηγητή δεν γνωριζόμασταν ιδιαίτερα, του είχα πάρει κάποιες τηλεφωνικές συνεντεύξεις για τον ΒΗΜΑ fm και μια-δυο φορές είχε έρθει στο στούντιο. Την Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου του 2011, την ώρα που έκανα βραδινή εκπομπή, με πήρε στο κινητό. Είπα στον ηχολόγητη να βάλει τραγούδι και του απάντησα. Ακολούθησε ο εξής διάλογος: «Μάκη, άκου γιατί σου τηλεφωνώ. Είμαι στη Νέα Υόρκη και πριν λίγο ήρθε σε όλους τους θεωρητικούς φυσικούς επείγον mail από το CERN. Μεθαύριο Τρίτη, 13 του μηνός, θα κάνουν μια πολύ σημαντική ανακοίνωση. Παρότι δεν το λένε, είμαι 1.000% σίγουρος ότι βρήκαν το μποζόνιο Higgs». Ενώ ήξερα την απάντηση, τον ρώτησα λίγο αμύχανα «πώς νιώθετε;». Όλη μου την επιστημονική ζωή την έχω βασίσει στο να βρεθεί αυτό το σωματίδιο, και κυρίως με τα χαρακτηριστικά που προβλέψαμε από το 1976. Είμαι τόσο βέβαιος ότι αυτό θα ανακοινώσουν, που σε πήρα να το πεις πρώτος στην εκπομπή για να είναι καταγεγραμμένη ανακοίνωση στην Ελλάδα πριν και από το CERN. Ήταν τόσο η αμύχανιά μου, που ρώτησα τον άνθρωπο που είχε γράψει πριν 35 χρόνια για το μποζόνιο Higgs, ένα από τα πιο διάσημα paper της Φυσικής: «Να το πω στον αέρα ως απόλυτα βέβαιο;». «Μάκη, αν δεν ανακοινώσουν αυτό, εγώ από την Τρίτη αλλάζω επάγγελμα, θα γίνω ψαράς. Σε κλείνω τώρα. Την Τρίτη θα είμαι στην Ελλάδα». Είπα λοιπόν στην εκπομπή για το τι θα ανακοινώσει το CERN και μάλιστα το έκανα με τη σιγουριά που μου είχε περάσει ο Δ. Νανόπουλος. Ξαφνικά σκέφτηκα να του έπαιρνα μια συνέντευξη για το «Βήμα». Πήρα μέσα στη νύχτα τον διευθυντή, τον Α. Καρακούση, και προφανώς συμφώνησε. Δώσαμε ραντεβού στη «Μεγάλη Βρετανία», την Τρίτη 13 Δεκεμβρίου, στις 3 το μεσημέρι, μετά την ανακοίνωση, που θα την έβλεπε μέσω ίντερνετ.

Φυσικά, η ανακοίνωση έλεγε στην ουσία αυτό που μου είχε πει ο Δ. Νανόπουλος. Για την ιστορία, το μποζόνιο Higgs ανακοινώθηκε και τυπικά ότι βρέθηκε το ίδιο καλοκαίρι, αφού έκαναν λίγα πειράματα ακόμα και, δύο χρόνια αργότερα, ο Higgs, παραλαμβάνοντας το Νόμπελ, έκλεισε την ομιλία του αναφερόμενος στο paper του Νανόπουλου. Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε την Κυριακή 18 Δεκεμβρίου με τίτλο κάτι που μου είχε πει: «Αξίζει να το ζήσουν ο Θαλής, ο Πυθαγόρας, ο Δημόκριτος...». Τη Δευτέρα το μεσημέρι με ξανακάλεσε: «Μάκη, μου άρεσε πολύ η συνέντευξη. Θέλω να σου προτείνω κάτι που σκέφτηκα. Μου έχουν πει διάφοροι, κυρίως στην Αμερική, να γράψουν τη βιογραφία μου και διάφορα τέτοια. Δεν νομίζω ότι η ζωή μου έχει ιδιαίτερη σημασία. Όμως τώρα, μετά την ανακοίνωση για το Higgs, θα μου άρεσε η ιδέα να γράψουμε ένα βιβλίο μαζί, περίπου όπως οι συνεντεύξεις μας. Θέλεις;». Αυτό που είχε μεγάλη πλάκα ήταν ότι αμέσως μόλις με ρώτησε, έκλεισε το κινητό μου και φάνηκε να του το έκλεισε παρεξηγημένος. Τρέχοντας βγήκα έξω από το κτίριο που ήμουν και δεν είχε σήμα, τον ξανακάλεσα και του είπα «Εννοείται ναι... Θέλω πάρα πολύ να το γράψουμε». Ξεκινήσαμε τις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου του 2012.

Γράψατε μαζί το βιβλίο; Ποιος ήταν ο ρόλος του καθενός; Σε τι διαφέρει ο δικός σου ρόλος από του ghost writer; Το βιβλίο είναι το αποτέλεσμα 43 συναντήσεων, πάνω από 100 ώρες συζήτησης. Το γράψιμο ολόκληρου του βιβλίου ήταν δική μου δουλειά, προφανώς αυτή δεν είναι δουλειά με την οποία θα μπορούσε ή θα είχε χρόνο να ασχοληθεί ο Δημήτρης Νανόπουλος. Μαζί κρίναμε ότι δεν είχε κάποιο νόημα το βιβλίο να γίνει με τη μορφή «ερώτηση-απάντηση», αλλά να γίνει κείμενο ροής. Άλλωστε, προφανώς τα βιογραφικά και τα επιστημονικά στοιχεία είναι του κυρίου Νανόπουλου, και τα ιστορικά γεγονότα στην αρχή κάθε κεφαλαίου, είναι δικά μου. Όλα τα υπόλοιπα «τα γράψαμε μαζί, αφού δεν είχαμε την παραμικρή διαφορά απόψεων», όπως λέει και ο κύριος Νανόπουλος στις παρουσιάσεις του βιβλίου.

Πώς, πού και για πόσο συνεργαστήκατε; Η πρώτη μας συνάντηση έγινε στο κτίριο του ιδρύματος Ωνάση στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, όπου ο Δ. Νανόπουλος είναι μέλος του Δ.Σ. Καθίσαμε σε ένα μικρό τραπέζι στο παράθυρο. Είχε και έναν φοβερό χειμωνιάτικο ήλιο έξω. Μόλις του είπα ότι έβαλα τα κασετοφωνάκια και ξεκινάμε, η πρώτη του φράση ήταν, «το επώνυμό μου δεν είναι Νανόπουλος...». Αμέσως ήξερα ότι έτσι θα ξεκινάει και το βιβλίο. Στο τέλος αυτής της πρώτης συζήτησης ένιωσα και κάτι ακόμα που του το είπα, ότι οι συζητήσεις μας έπρεπε να γίνουν μόνο από κοντά. «Έχω ακριβώς την ίδια αίσθηση και συμφωνώ απόλυτα». Μας πήρε γύρω στα τρία χρόνια να ολοκληρώσουμε τις συζητήσεις, αφού το μεγαλύτερο διάστημα μένει στο Τέξας, όπου και διδάσκει. Αυτό που βοήθησε πολύ ήταν ότι το 2015 ήταν ο πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών και έτσι βρισκόταν διαρκώς στην Ελλάδα. Το βιβλίο τελικά εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 2015.

Τι άνθρωπος είναι ο Δημήτρης Νανόπουλος; Από χαρακτήρα είναι... βυθισμένος στην επιστήμη του 24 ώρες το 24ωρο, εδώ και δεκαετίες. Πολύ συχνά στις συναντήσεις μας σκεφτόμουν «τι είναι αυτό που κάνει έναν άνθρωπο -ο οποίος τρώει ό,τι εμείς, ντύνεται όπως εμείς, έχει τις ίδιες ανθρώπινες συνήθειες, να δημιουργεί πράγματα που θα μείνουν στην αιωνιότητα;». Όλο το ταλέντο με το οποίο ήταν προικισμένος το έβαλε για το καλό της επιστήμης, και επειδή ταλέντο χωρίς δουλειά δεν έχει καμία αξία, δουλεύει σε εκπληκτικούς ρυθμούς και ωράρια. Επίσης, όπως όλοι οι πραγματικά σημαντικοί άνθρωποι έχει ένα «Εγώ» στο οποίο ο ίδιος δεν επιτρέπει να ασχοληθεί με κοινότητα πράγματα. Εδώ και πάνω από μισό αιώνα ασχολείται μόνο με αυτά που είναι σημαντικά σε παγκόσμια επίπεδο. Το βασικό του «ελάττωμα» είναι πως, όταν είναι βυθισμένος στις εξισώσεις του, είναι σχεδόν αδύνατο να επικοινωνήσει μαζί του. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος υπήρξαν αρκετά χρονικά κενά στην επικοινωνία μας. Οπότε το «ελάττωμά» του είναι προτέρημα για τη θεωρητική Φυσική.

Ποιος αποφάσισε τον τίτλο και ποιος τον υπότιτλο; Ο τίτλος «μέσα μου» ήταν εισηγμένη απόφαση. Τι είχε συμβεί: κάποια στιγμή, στην 3η ή 4η συνάντησή μας, μου είπε ότι οι Αμερικάνοι ονομάζουν την Γη «the third rock from the sun»... «Αυτός είναι ο τίτλος του βιβλίου» του είπα. Εκείνος απάντησε, φυσικά σαν επιστήμονας: «Καλός είναι, αλλά περίμενε μήπως στην πορεία βρεθεί τίποτα καλύτερο... Εμένα μου άρεσε τόσο πολύ, που όποιος τίτλος έπεφτε πλέον σαν ιδέα τον ακύρωνα... με επιτυχία. Τον υπότιτλο τον βγάλαμε μέσα σε λίγα λεπτά με τον κύριο Νανόπουλο και την Άννα Πατάκη...»

Κάτι αξιοσημείωτο που θυμάσαι από τις συναντήσεις αυτές; Το μεσημέρι της συνέντευξης με τον Δ. Νανόπουλο, αμέσως μετά την ανακοίνωση του CERN, έγινε ένα περιστατικό που νομίζω ότι είναι η σύντομη περιληψη της Ελλάδας των τελευταίων 30 ετών. Η συνέντευξη γινόταν στο υπόγειο του ξενοδοχείου που έχει ένα σαλονάκι. Εκεί είναι και το Σπα του ξενοδοχείου. Την ώρα της συνέντευξης, ανοίγει η πόρτα του Σπα και βγαίνει κάποιος με άσπρο μπουρνούζι. Παρότι είδε μικρόφωνα, είδε την κάμερα που είχαμε και μαγνητοσκοπούσαμε, μας έριξε μια μάτια, κοίταξε τον Νανόπουλο, τον οποίο προφανώς δεν αναγνώρισε, και συνέχισε κάνοντας όλη αυτή την ώρα έναν φοβερό θόρυβο, με τα τσόκαρα που φορούσε. Διακόψαμε τη συζήτηση γιατί δεν ακουγόμασταν. Ο τύπος αυτός ήταν και είναι κορυφαίο όνομα στα μπουζούκια. Όσο περιμέναμε να απομακρυνθεί, σκέφτηκα «κοίτα να δεις, συνάντηση κορυφής. Η "παραελλάδα" με κορυφαίο της εκπρόσωπο, συναντάει την "παράλληλη Ελλάδα" που έχει ανακαλύψει πώς φτιάχτηκε το Σύμπαν, και όχι μόνο αγνοεί την ύπαρξή της, αλλά με αγένεια την ενοχλεί κιόλας με τον θόρυβο από τα τσόκαρα».

Συνέχισες με την κ. Μαρία Ευθυμίου. Πώς έγινε η επαφή; Με τη Μαρία Ευθυμίου έγινε το αντίστροφο από ό,τι με τον Δ. Νανόπουλο. Ήταν δική μου πρόταση να γράψουμε μαζί ένα βιβλίο. Την είχα ξανασυναντήσει σε παρουσιάσεις και ραδιοφωνικές συνεντεύξεις, και την προσκαλέσαμε ως ομιλήτρια στο πλαίσιο μιας σειράς συναντήσεων με σημαντικά πρόσωπα που κάναμε στο Public με τον Χρήστο Χωμενίδη. Μόλις τελειώσαμε της είπα ότι είχα μια ιδέα για ένα βιβλίο Ιστορίας και ότι θα ήθελα πολύ να το κάνουμε μαζί. Ως πολύ ευγενικός άνθρωπος που είναι, δέχθηκε να ηγηθώ στο σπίτι της και να ηχογραφήσουμε τις συζητήσεις μας, αλλά μου έλεγε διαρκώς: «Μην το

θεωρούμε δεδομένο ότι θα εκδοθεί το βιβλίο, δεν είμαι σίγουρη ότι θα αξίζει». Περισσότερες από τις μισές συζητήσεις μας, δεκάδες ώρες, έγιναν με αυτό το τεράστιο ερωτηματικό για το αν τελικά θα υπάρξει βιβλίο. Όταν είχα μαζέψει σχεδόν όλο το υλικό και είχα κάνει μια πρώτη επεξεργασία, το έδωσα σε πέντε ανθρώπους εμπιστοσύνης της, πανεπιστημιακοί όλοι, για να της πουν τη γνώμη τους. Μου είπε ότι θα ήταν πολύ κρίσιμο αυτό για το αν θα εκδοθεί το βιβλίο. Πέρασα έξι μέρες πραγματικής αγωνίας και με πήρε τηλεφώνω: «Τι να σου πω; Αναλαμβάνουν και αυτοί την ευθύνη για το βιβλίο που θα κάνουμε, με τόσο καλά λόγια που μου είπαν...»

Πώς συνεχίστηκε η συνεργασία; Συζητούσαμε ξεκινώντας ότι υπάρχουν κασετοφωνάκια, τη ρωτούσα ή της έλεγα τη γνώμη μου για κάποιο ιστορικό γεγονός, και εκείνη απαντούσε ή συμπλήρωνε... Έχει τόσο πλατιά και βαθιά γνώση της Ιστορίας, που το γεγονός είναι πέρα από εντυπωσιακό. Ταυτόχρονα, όπως κάθε μεγάλος ιστορικός, δεν κόβει την Ιστορία σε κομμάτια και έχει την εξαιρετική ικανότητα να κάνει συνδυασμούς στο μυαλό της.

Πώς είναι η κ. Ευθυμίου σαν προσωπικότητα; Η Μαρία Ευθυμίου ανήκει σε ένα σπάνιο είδος ιστορικού το οποίο τείνει να εκλείψει ακόμα και παγκόσμια. Αυτό το είδος που έχει μια σφαιρική και πολύ βαθιά γνώση για την παγκόσμια Ιστορία, ενώ ταυτόχρονα έχει ειδικές γνώσεις σε κάποιες περιόδους. Επίσης να πω ότι η Μαρία Ευθυμίου έχει και ένα άλλο προτέρημα. Σπάνια κάποιος που έχει τόσο πολλές γνώσεις είναι ταυτόχρονα και τόσο γοητευτικός ομιλητής.

Τι κέρδισες εσύ, προσωπικά, από την τριβή αυτή; Το να είμαι, για δεκάδες ώρες, το μοναδικό κοινό της Μαρίας Ευθυμίου, συζητώντας για την παγκόσμια Ιστορία, είναι από μόνο του τεράστιο κέρδος. Σκεφτείτε ότι όλες οι κυβερνήσεις των μεγάλων κρατών του πλανήτη έχουν συμβούλους ιστορικούς σαν την Ευθυμίου. Επίσης έμαθα για τα καλά να μη θεωρώ, ιστορικά, τίποτα δεδομένο. Κάποια στιγμή, όταν της είπα κάτι για την Αφρική από την οποία ξεκίνησε ο άνθρωπος, μου απάντησε «αν είναι αλήθεια ότι προήλθαμε από την ανατολική Αφρική». Λίγο πριν τελειώσουμε το βιβλίο, έγινε η ανακοίνωση από επιστήμονες ότι τα ίχνη που έχουν βρεθεί στα Χανιά είναι μάλλον από ανθρωποειδές και ηλικίας 5.7 εκ. ετών, πολύ νωρίτερα από τα ανθρωποειδή της ανατολικής Αφρικής... Το συμπλήρωσα με τελευταία στιγμή.

Πώς αποφασίστηκε ο τίτλος του βιβλίου; Κάποια στιγμή, συζητώντας για πιθανό τίτλο, της είπα ότι η ανθρώπινη Ιστορία που είναι γνωστή και για την οποία συζητήσαμε είναι μόλις μερικές χιλιάδες χρόνια. Δηλαδή, «Σιγά την Ιστορία...». Αυτόν τον τίτλο πρότεινα. Όμως σκεφτήκαμε ότι αυτό θα μοιάζει σαν να ακυρώνουμε τα διακατομμύρια των ανθρώπων που έχουν ζήσει και έχουν «γράψει» την ανθρώπινη Ιστορία πριν από εμάς. Η κυρία Ευθυμίου σκέφτηκε τον τίτλο «Μόνο λίγα χιλιόμετρα...», που υποδηλώνει το πόσο ασήμαντα μικρή είναι μέχρι στιγμής η καταγεγραμμένη διαδρομή του ανθρώπου πάνω στη Γη.

Μάκη, ετοιμάζεις και τρίτο βιβλίο αυτού του τύπου; Ναι, έχω ξεκινήσει ήδη το τρίτο βιβλίο. Σε δυο τρεις μήνες θα ανακοινωθεί, νομίζω, το τι και με ποιον.

Έχεις στο μυαλό σου κι άλλα; Έχω στο μυαλό μου μερικές ιδέες για βιβλία, που θα ήθελα πολύ να γράψω. Θα δούμε ποια θα προλάβω.

Θα τα θεωρήσεις, έστω και εκ των υστέρων, εκδοτική σειρά; (Ρωτώ γιατί τώρα δεν υπάρχει καμιά σχετική ένδειξη πάνω στα βιβλία.) Δεν υπάρχει στο μυαλό μου κάποια σειρά. Άλλωστε τα δύο βιβλία, ως περιεχόμενο, δεν πολυμοιάζουν μεταξύ τους. Ούτε και το τρίτο θα έχει ιδιαίτερη σχέση. Πάντως αν υπήρχε σειρά βιβλίων με αυτά τα πρόσωπα, θα της έδινα τίτλο «Κάντε επειγόντως αυτούς τους Έλληνες παραδείγματα γιατί χανόμαστε...»

Ο Δ. Νανόπουλος είναι στην εικοστή χιλιάδα και η Μαρία Ευθυμίου ήδη στη δωδέκατη. Σε έχει εκπλήξει η επιτυχία; Η έκκλησή μου για το συγκεκριμένο είναι εντελώς δευτερεύουσας σημασίας. Είμαι πάρα πολύ χαρούμενος γιατί δύο βιβλία, από δύο Έλληνες που ανήκουν σε αυτό που ονομάζω «Παράλληλη Ελλάδα», διαβάζονται από πολύ κόσμο. ☑

→ d.fyssas@gmail.com

